UNIWERSYTET ZIELONOGÓRSKI IN GREMIUM 18/2024
Studia nad Historią, Kulturą i Polityką DOI 10.61826/ig.vi18.464 ISSN 1899-2722
s. 105-116

Daria Janiszewska-Sieńko
Uniwersytet Zielonogórski
ORCID: 0000-0002-7110-7337

DAMNATIO MEMORIAE CESARZA GETY W INSKRYPCJACH Z BRYTANII

Wstęp

Historia nowego Romulusa i Remusa czasów cesarstwa wiązała się z postaciami synów cesarza Septymiusza Sewera – Karakallą i Getą, i podobnie jak w przypadku mitycznych założycieli Rzymu, ilustrowała dramatyczną rywalizację o władzę nad państwem. Początki braterskiego konfliktu sięgają zapewne dzieciństwa, choć źródła narracyjne pozwalają nam wskazać dopiero okres dojrzewania. Pierwsze pouczenia Septymiusza Sewera pojawiają się zaraz po śmierci Plaucjana i usunięciu jego córki Plautylli z życia Karakalli, a zatem już w 205 roku musiał istnieć konflikt tego ostatniego z bratem[1]. Na pewno wzajemna wrogość była już widoczna w przeddzień wyprawy na Brytanię, w 208 roku, gdyż jednym z jej powodów było pragnienie Sewera poprawienia zachowania synów, którzy, według Kasjusza Diona, zmienili sposób życia[2]. Kasjusz Dion pisze w zawoalowany sposób o wzrastającej wrogości synów Sewera, a Herodian dodaje, że stary cesarz chciał ją usunąć, zachęcić do zgody i porozumienia, przypominając dawne dzieje rzymskie, kiedy rodzinne waśnie prowadziły do nieszczęścia[3]. Sewer zapewne miał świadomość, że wrogość jego synów niesie niebezpieczeństwo dla integralności i stabilności Imperium Romanum, a szczególnie nie przysłuży się nowej dynastii.

Początek kampanii w Brytanii był już próbą jego zażegania.

Pomimo najlepszych intencji Septymiusza Sewera, aby jego obaj synowie razem rządzili *Imperium Romanum*, wkrótce po jego śmierci w Eboracum (Yorku) w 211 roku, okazało się, że nie są w stanie dzielić się władzą.

Rywalizacja i wzajemna nienawiść eskalowała, by skończyć się zamordowaniem Gety 26 grudnia 211 roku. Było to na tyle wstrząsające wydarzenie dla Rzymian, że

[1] Cass. Dio LXXVII 7, 1-2.
[2] Cass. Dio LXXVII 11, 1.
[3] Herod. III 13, 3.

pisali o nim historycy tacy, jak Kasjusz Dion[4], Herodian[5], HA w trzech żywotach[6], Zosimos[7], Aurelius Victor[8], Eutropiusz[9] czy Orozjusz[10].

Kasjusz Dion podaje, że Karakalla całą swą nienawiść do brata wyładował na jego wizerunkach: na monumentach, na obrazach i na monetach. Ponadto cesarz zakazał wymawiać albo zapisywać jego imię na dokumentach takich jak papirusy albo inskrypcje.

Jeśli tylko ktoś napisał bądź wypowiedział imię Geta, od razu był zabijany. […] Skonfiskowano też majątki wszystkich, u których w testamentach znaleziono to imię zapisane. […[Nienawiść wobec brata okazywał, likwidując wspomnienie jego urodzin, wyładowując swój gniew na kamieniach podtrzymujących jego posągi oraz przetapiając monety, które przedstawiały jego podobiznę[11].

Możemy przypuszczać, że proces niszczenia śladów po Gecie zaczął się w 212 roku.

Na temat monumentów, obrazów czy inskrypcji, dotkniętych praktyką *damnatio memoriae*[12], której poddano młodego Getę, powstało kilka prac[13]. W tym artykule skupię się na tych, które zachowały się w prowincji Brytanii.

Znaczenie Brytanii w systemie politycznym Sewerów

Brytania była ostatnią prowincją rzymską, którą Septymiusz Sewer odwiedził przed śmiercią i zdecydowanie zrobił to w celach militarnych. O kampanii w Brytanii ciągle powstają nowe prace[14], które są oparte na skąpych relacjach Kasjusza Diona

[4] Cassius Dio LXXVII 2, 2-6.
[5] Herodian IV 4, 2-8.
[6] HA Sev. 21, 6; Car. 2,4; Geta 6, 1.
[7] Zosimos 1, 9.
[8] Aurelius Victor, Caes. 20, 32; 21, 3.
[9] Eutropius 8, 19.
[10] Orosius 7, 17, 8.
[11] Cass. Dio LXXVIII 12, 5-6 [tłum. K. Biały].
[12] Termin *damnation memoriae* nie był używany w starożytności i został skonstruowany we współczesnej nauce, aby określić sankcje odnoszące się do pamięci, por. F. Vittinghoff, *Der Staatsfeind in der römischen Kaiserzeit, Untresuchungen zur „damnatio memoriae"*, Berlin 1936, s. 66.
[13] A. Mastino, *L'Erasione del nome di Geta dale iscrizioni nel quadro della propaganda politica alla corte di Caracalla*, „Annali delle Facoltà di Lettere Filosofia dell'Università di Cagliari" 1978-1979, nuova serie II 39, s. 47-81; N. Hannestad, *Roman Art and Imperial Policy*, Aarhus 1986; E.R. Varner, *Mutilation and Transformation. „Damnatio Memoriae" and Roman Imperial Portraiture*, Leiden-Boston 2004; F. Krüpe, *Die „Damnao memoriae". Über die Vernichtung von Erinnerung. Eine Fallstudiezu Publius Septimius Geta (189-211 n. Chr.)*, Gutenberg 2011; K. Królczyk, *Pomiędzy „damnatio memoriae* a *consecratio". Potępienie pamięci i ubóstwienie w walce politycznej w Rzymie w okresie Sewerów (193-235 po Chr.)*, [w:] *„Damnatio memoriae" w europejskiej kulturze politycznej*, red. R. Gałaj-Dempiak, D. Okoń, Szczecin 2011, s. 79-94.
[14] Podstawowe pozycje na ten temat: K. Królczyk, *„Propagatio Imperii". Cesarstwo Rzymskie a świat zewnętrzny w okresie rządów Septymiusza Sewera (193-211 r.)*, Poznań 2014; A.R. Birley, *The African Emperor Septimius Severus*, London 1988; P. Salway, *A History of Roman Britain*, Oxford 1997,

i Herodiana, na podstawie analizy źródeł numizmatycznych, inskrypcyjnych, ale też topografii północnej Brytanii.

Expeditio Britannica cesarza Septymiusza Sewera rozpoczęła się w 208 roku, a zakończyła w 211, wraz ze śmiercią cesarza w Eboracum. Była uwieńczeniem kilkuletnich walk z Kaledończykamii ludem *Maeatae*[15], którzy mieli wykorzystać osłabienie limesu w Brytanii w czasie, gdy jej poprzedni namiestnik, Klodiusz Albin, toczył walki o purpurę z Sewerem[16]. Po zwycięskiej dla tego drugiego batalii należało uporządkować sprawy w odległej północnej prowincji i uspokoić ludy zza Muru Hadriana. Sewer powierzył tę ważną misję swoim namiestnikom o randze konsularnej, a byli to: Virius Lupus, Valerius Pudens i Alfenus Senecio[17]. Ich imiona zostały upamiętnione na inskrypcjach z Brytanii obok imienia cesarza i jego synów. W Brytanii stacjonowały wówczas trzy legiony: XX *Valeria Victrix* i VI *Victrix* i II *Augusta*[18]. Prowincja ta była zatem dość mocno zmilitaryzowana, dlatego mogła stanowić swoisty poligon, miejsce zdobywania doświadczenia dla rzymskiego oręża kosztem lokalnych barbarzyńców, bez ryzyka ich rewanżu, który by mógł zagrozić rzymskiemu panowaniu w Brytanii. Obecność ludów na północy była więc kontrolowanym zagrożeniem, który można było zawsze wykorzystać do zdobycia zwycięskich tytułów dla aktualnego cesarza lub członków jego rodziny. Brytania zatem była przydatnym elementem rzymskiego systemu wojskowego z dużą liczbą fortów i obozów marszowych oraz Murem Hadriana.

Kampania Sewera i jego synów toczyła się w trzech etapach: w 208 roku – przygotowania logistyczne, gromadzenie wojsk, przybycie rodziny cesarskiej do Yorku; w 209 roku – pierwsza wyprawa na północ, którą dowodził cesarz wraz ze starszym synem; w 210 roku – prowadzona przeciw *Maeatae* pod dowództwem samego tylko Karakalli. Zakończeniem jej była śmierć Septymiusza Sewera i natychmiastowe wycofanie się z Brytanii jego dwóch synów. *Expeditio Britannica* nie przyniosła zatem realnych zmian na mapie *Imperium Romanum*, ponieważ wyspa nadal nie została w całości podbita, niemniej tamtejsze ludy zostały na długi czas osłabione, system

---

s. 173-178; D. Janiszewska, *Wyprawa cesarza Septymiusza Sewera do Brytanii w latach 208-211 w świetle źródeł historiograficznych i numizmatycznych*, „In Gremium" 2012, 6, s. 7-13; N. Hodgson, *The British Expedition of Septimius Severus*, „Britannia" 2014, 45, s. 31-51; S. Elliott, *Septimius Severus in Scotland. The Northern Campaigns of the First Hammer of the Scots*, Barnsley 2020; M. Sage, *Septimius Severus and the Roman Army*, Yorkshire-Philadelphia 2020; I. Syvänne, *Emperor Septimius Severus. The Roman Hannibal*, Barnsley 2023.

[15] Cass. Dio LXXV 5, 4.

[16] O wojnie domowej zob. D. Janiszewska, *Wojna domowa w Rzymie w latach 193-197*, Poznań 2010.

[17] P. Salway, *op. cit.*, s. 171-173; A.R. Birley, *The Roman Government of Britain*, Oxford 2005, s. 181-192; Viriusowi Lupusowi udało się zawrzeć pokój z *Maeatae* w zamian za sporą daninę.

[18] A.R. Birley, *The Roman…*, s. 181.

obronny zaś odbudowany[19]. Ostatnim elementem uporządkowywania spraw w Brytanii było zakończenie przez Karakallę, a rozpoczętego przez Sewera, nowego podziału administracyjnego na *Britannia Inferior* i *Britannia Superior*[20].

O inskrypcjach

Brytania dostarcza nam bogaty materiał inskrypcyjny dotyczący dynastii Sewerów. Pod tym względem obecność tej dynastii jest równie mocno zauważalna, co obecność ich poprzedników, Antoninów. W Brytanii możemy znaleźć bardzo dużą liczbę inskrypcji dotyczących panowania Septymiusza Sewera i Karakalli, ale tylko kilkanaście zawierających imię Gety. Przykłady tych monumentów są rozrzucone głównie w północnej rzymskiej Brytanii, między Eboracum na południu a Murem (Corbridge) na północy, po Walię na zachodzie, fort Isca (Caerleon). Na uwagę zasługują te inskrypcje, na których zachowały się wyraźne próby zniszczenia imienia młodszego z braci. Znacznie trudniej analizować inskrypcje połamane, zniszczone w znaczący sposób, na których znajdujemy tylko imię cesarza Septymiusza Sewera i ewentualnie młodego Antonina bez dalszych liter[21]. Możemy tylko przypuszczać, że i te inskrypcje mogły zawierać imiona obu braci i ewentualnie namiestników prowincji. Istnieją też obłupane fragmenty z imionami namiestników, jak inskrypcja z Vindolandy, zawierająca imię Alfenusa Senecio[22]. Możemy więc przypuszczać, że całość zawierała imiona cesarza i jego synów. Dotyczy to szczególnie inskrypcji z lat 208-212, kiedy toczyła się kampania na północy Brytanii oraz tuż po jej zakończeniu. Wskazówką do rozpoznania inskrypcji dedykowanej Gecie jest czasem usunięcie liczby mnogiej w tytule *Augustus* – AVG, AVGG zamiast AVGGG[23]. Możemy przypuszczać, że inskrypcja dotyczyła Gety jako trzeciego Augusta. Innym elementem rozpoznawczym może być litera P jak Publius,

[19] Szczegóły na ten temat zob. K. Królczyk, *„Propagatio Imperii"*…, s. 195-232; N. Hodgson, *op. cit.*, s. 31-48; S. Elliott, *op. cit.*, s. 113-166; M. Sage, *op. cit.*, s. 127-134; I. Syvänne, *op. cit.*, s. 215-239.

[20] Herodian III 8, 2 twierdzi, że podziału dokonał Septymiusz Sewer zaraz po 197 r., ale najprawdopodobniej pomylił datę. Sewer zaczął ten proces, w wyniku którego Brytania Dolna (*Britannia Inferior*) miała zarząd namiestnika w randze konsularnej, mającego do dyspozycji legion XX Valeria Victrix i VI Victrix oraz Brytania Górna (*Britannia Superior*) pod zarządem senatora w randze pretora z legionem II Augusta. Karakalla te zmiany kontynuował, przenosząc XX Valeria Victrix do Brytanii Górnej i nadając nowy status obu prowincjom. To zagadnienia rozwija J.C. Mann, *The Division of Britain in A.D. 197*, „Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik" 1997, 119, s. 251-254; A.R. Birley, *The Roman*…, s. 181, 335; P. Salway, *op. cit.*, s. 177; K. Królczyk, *„Propagatio Imperii"*…, s. 231-232.

[21] Na przykład: RIB 185; 331; 1910; 896; 1276; 1462.

[22] RIB 3348.

[23] RIB 1978: Discipu|[l]inae | [A]ug[[gg]]|usti – ołtarz poświęcony bóstwu *Disciplina Augusti*. To hasło zostało przez Sewerów zaadaptowane po poprzednikach. Za cesarza Hadriana często pojawiało się w jego mennictwie, np.: RIC II Hadrianus 746, 747 = BMC 1485, 1487.

po imieniu Sewera i Antonina[24], czasem tylko przekreślone dłutem litery CA reprezentujące tytuł *Caesar*[25].

Te monumenty z inskrypcjami były wzniesione na terenach fortów i na ważnych budowlach wspomagających rzymską logistykę, jak na przykład most lub odcinek muru. Często zdobione ornamentami z elementami roślinnymi i mitycznymi. Jednym z przykładów jest inskrypcja z Habitancum (Risingham), na północ od Muru, ujęta w zdobiony wypukły okrąg z postaciami Marsa, albo wojownika z włócznią po lewej i bóstwa stojącego na globie, prawdopodobnie Wiktorii, po prawej. Napis w środku jest uszkodzony i imię cesarza Sewera jest całkowicie niewidoczne, znajdujemy też imię Antonina, ówczesnego namiestnika Brytanii Alfenusa Senecio[26] oraz prokuratora Oclatiniusa Adventusa[27] i trybuna Aemiliusa Salvianusa[28]. W środkowej części inskrypcji pojawia się wyraźna rasura, w miejscu, gdzie zapewne było imię Gety z jego tytulaturą – *nobilissimo Caesari.*

Oto treść inskrypcji:

[Imp(eratoribus) Caes(aribus) L(ucio)] | [Sept(imio) Severo Pio Pertin-] |[aci Arab(ico) Adi]ab(enico) Part(h)[i]co Maxi(mo) | co(n)s(uli) III et M(arco) Aurel(io) Antonino Pio | co(n)s(uli) II Aug(ustis) [[et P(ublio) Sept(imio) Getae nob(ilissimo) Caes(ari)]] | portam cum muris vetustate di- | lapsis iussu Alfeni Senecionis v(iri) c(larissimi) | co(n)s(ularis) curante Oclatinio Advento proc(uratore) | Aug(ustorum) n(ostrorum) coh(ors) I Vangion(um)(milliaria) eq(uitata) | cum Aem[i]l(io) Salviano trib(uno) | suo a solo restit(uit)[29].

W trzeciej linijce zachowanego na kamieniu napisu możemy dostrzec wyraźne ślady zniszczeń dłutem, w miejscu, gdzie wcześniej znajdowało się imię Gety – *et P Sept Getae nob Caes*. Nie ma żadnej próby wykorzystania tej przestrzeni w celu stworzenia alternatywnego napisu chwalącego Karakallę.

Kolejnym ciekawym monumentem jest pęknięta na pół, kamienna tablica z płaskorzeźbą po lewej jej stronie, przedstawiającą sylwetkę uskrzydlonej postaci, najpewniej Wiktorii, niosącej w jednej ręce wieniec, a w drugiej palmę. Wizerunek ten bardzo dobrze koreluje z wizerunkiem tej samej bogini w mennictwie Septymiusza Sewera z czasów wyprawy brytyjskiej[30]. Jest to podobny typ tego bóstwa zwycięstwa. Wyryty

[24] RIB 2266: Imp(eratores) Caes(ares) L(ucius) Sep(timius) Severus P(ius) P(ertinax) et M(arcus) Aur(elius) Antoninus Aug(usti) et P(ublius) […].

[25] RIB 591: [Imp(eratori) Caes(ari)…]Aug(usto) [et…]Aug(usto) [et…][Ca(esari)] […G(aius) Vale] rio [Pudente leg(ato)]Au[g(usti) pr(o) pr(aetore)…].

[26] D. Okoń, *Album senatorum* I, *Senatores ab Septimii Severi aetate usque ad Alexandrum Severum (193-235 AD)*, nr 45, Szczecin 2017; G. Barbieri, *L'albo senatorio da Settimio Severo a Carino (193-285)*, nr 25, Roma 1952.

[27] H.-G. Pflaum, *Les carriers procuratoriennes équestres sous le Haut-Empire Romain*, Paris 1960, nr 247; A.R. Birley, *The Roman Government…*, s. 312; P. Salway, *op. cit.*, s. 171-172.

[28] RIB 1215, imię to pojawia się na ołtarzu ofiarny z Risingham.

[29] RIB 1234 = ILS 2618.

[30] RIC IV 1, Septimius Severus, 332-34.

zaś napis na monumencie wskazuje, że jest to dedykacja dla Septymiusza Sewera, Karakalli i Gety, upamiętniająca wzniesienie części muru przez VI *cohors Nerviorum* pod zarządem legata Alfenusa Seneciona i prefekta L. Viniciusa Piusa[31].

Treść:

Imp(eratori) Caesari L(ucio) Septimio [Severo] | Pio Pert[i]naci Augu[sto et] | Imp(eratori) Caesari M(arco) Aurelio A[ntonino] | Pio Feli[ci] Augusto et P(ublio) S[[eptimio]]| [[Getae nobilissimo Caesari]] [vallum cum] | bracchio caementicium [fecit coh(ors)] | VI Nervio[ru]m sub cura L(uci) A[lfeni] | Senecion[is] amplissimi [co(n)s(ularis) institit] | operi L(ucius) Vin[ici]us Pius praef(ectus) [coh(ortis) eiusd(em)][32].

Podobnie jak w poprzednim przykładzie także tutaj mamy wyraźne ślady dłuta w piątej linii inskrypcji, gdzie wcześniej znajdowało się imię młodego cezara *Getae nobilissimo Caesari*, bez prób przekształcenia w inny napis, który by przedstawiał na przykład tytulaturę albo cnoty Karakalli.

Inskrypcja ta pochodzi z dawnego rzymskiego fortu w Virosidum (Brough-by-Bainbridge)[33], który znajdował się na północny zachód od Eboracum. Musiała powstać między 205-207 rokiem, ponieważ w tych latach legatem Brytanii był wspomniany w tekście Alfenus Senecio. W forcie, w którym wystawiono ów monument mogły stacjonować wojska Sewera przygotowywane do walk przeciw Kaledończykom. Mógł go odwiedzić sam młody cezar, ponieważ jak podaje Herodian[34], Geta został odesłany przez ojca z terenów działań wojennych w dzisiejszej Szkocji. Powierzono mu za to obowiązki administrowania prowincją. Ponadto w czasie wyprawy brytyjskiej otrzymał tytuł *augustus*, czyli został uznany przez ojca za współrządcę, na równi z jego bratem[35].

Najciekawszą inskrypcją z tego zestawu jest dedykacja dla Septymiusza Sewera, Karakalli i Gety, znaleziona w 1960 także w Brough-by-Bainbridge[36]. Była ona wykonana na dużej płycie z piaskowca, który po latach uległ już erozji. Tym bardziej że w IV w. został użyty jako materiał budowlany i leżał napisem do ziemi. Tablica została umieszczona we wschodniej bramie fortu. Tekst inskrypcji znajduje się w centralnej części tablicy, otoczony wypukłą ramką, przypominającą dwusplotowy sznur, a z obu boków ozdobiony płaskorzeźbami. Lewy panel przedstawiał koziorożca, Wiktorię na globie trzymającą w lewej dłoni liść palmy, w prawej zaś wieniec (w typie podobnym do wyżej opisanego), na samym dole orła trzymającego w dziobie wieniec, a w szpo-

[31] A.R. Birley, *The Roman Government*…, s. 186-187.
[32] RIB 722.
[33] R.P. Wright, *Roman Britain in 1960: I. Sites Explored: II. Inscriptions*, „The Journal of Roman Studies" 1961, 51, s. 167.
[34] Herod. III 14, 9.
[35] K. Królczyk, *„Propagatio Imperii"*…, s. 221.
[36] R.P. Wright, *op. cit.*, s. 167.

nach błyskawicę. Prawy panel był ozdobiony symbolizującą księżyc lunulą, a także wizerunkiem Geniusza (kapłana?) trzymającego w górze lewą rękę z paterą oraz róg obfitości pod prawym ramieniem, stojącego nad małym ołtarzem, na samym dole zaś możemy dostrzec byka zwróconego w lewo[37].

Tekst inskrypcji:

Imp(eratori) Caesari Lucio Septimio | Severo Pio Pertinaci Aug(usto) et | imp(eratori) Caesari M(arco) Aurelio | Antonino Pio Felici Aug(usto) et | P(ublio) Septimio Getae no|[[ḅịḷị[ssimo]] [[Caesari]]][[d(ominis)]] | n(ostris) imp(eratore) Antonino II eṭ | Gẹṭạ Caesare co(n)s(ulibus) centuriam | sub cura G(ai) Valeri Pudentis | amplissimi co(n)sularis coh(ors) | VI Nervior(um) fecit cui praeest |L(ucius) Vinicius Pius praef(ectus) coh(ortis) eiusd(em)[38].

Ta inskrypcja musiała zostać wystawiona jeszcze na długo przed kampanią Sewera do Brytanii, gdyż pojawia się na niej imię C. Valeriusa Pudensa, byłego konsula, który ok. 202, 205 roku był legatem Brytanii (*Britanniae Inferioris*)[39], znanego z lojalności wobec Septymiusza Sewera. Ponadto Geta jest tutaj tytułowany *Caesar*.

Najciekawszym elementem tej inskrypcji z perspektywy zagadnienia *damnatio memoriae* jest niedokładna martelacja wykonana w szóstej linii – *nobilissimo Caesari d(ominis)* zamiast w piątej – *P(ublio) Septimio Getae*. Zazwyczaj rasura pojawia się na imieniu zamordowanego cezara, jego tytuły są zaś modyfikowane tak, aby pasowały do Karakalli[40]. W tym wypadku jednak jest inaczej. Kamieniarz pomylił się i nie usunął imienia Gety. Czy wynikało to z jego niedbalstwa, czy też nieumiejętności czytania? Niewątpliwie ludność rzymskiej Brytanii w większości posługiwała się łaciną, także w piśmie, choć czasem z błędami[41]. Jednak sam kamieniarz niekoniecznie musiał łacinę znać. Do wykonania tekstu inskrypcji był potrzebny wykwalifikowany liternik, ale do jego zniszczenia wystarczał wyrobnik sprawnie posługujący się dłutem. Nie musiał więc pisać, a łacinę mógł znać w jej zwulgaryzowanej formie. Mógł po prostu nie wiedzieć nawet co usuwa. Mógł też po prostu celowo zostawić imię młodego cezara, który niedawno przebywał na terenie prowincji. Oczywiście takie niechlujnie wykonane zadanie nie obniżało samego aktu wymazania pamięci po Gecie, bo napis mógł nadal funkcjonować w przestrzeni publicznej jako forma symbolicznej kary.

---

37 *Ibidem*, s. 192-193.

38 RIB 3215.

39 D. Okoń, *op. cit.*, nr 989; G. Barbieri, *op. cit.*, nr 514; A.R. Birley, *The Roman Government…*, s. 186-188; CIL III 10396, 10399, 10438; RIB 591.

40 R. Brilliant, *The Arch of Septimius Severus in the Roman Forum*, MAAR 29, Rome 1967, s. 91.

41 Ch.A. Snyder, *Brytowie*, Warszawa 2015, s. 61; J.N. Adams, *The Latin of the New Vindolanda Tablets*, „Britannia" 2019, 50, s. 253.

Zasięg i znaczenie *damnatio memoriae* w Brytanii

Należy zastanowić się, czy istniała pamięć o Gecie w Brytanii. W czasie swojego pobytu w prowincji musiał zawrzeć także znajomości z tamtejszymi żołnierzami i oficerami. Mógł zdobyć ich sympatię i szacunek. Zwłaszcza że Geta, dzięki niezwykłemu podobieństwu fizycznemu do ojca[42], był bardzo popularny wśród żołnierzy. Może te niedokładnie wykonane martelacje inskrypcji są dowodem istnienia tej pamięci.

Prowincjonalna epigrafika z Brytanii nie jest tak wyrafinowana jak ta z Rzymu. Zazwyczaj niszczono imię Gety wraz z tytułem *nobilissimo Caesari*, ale czasem go pozostawiano. W Rzymie na szczególnie eksponowanych monumentach, jak na Łuku Triumfalnym Sewera na *Forum*, czy na *Porta Argentariorum* na *Forum Boarium*, martelowano pierwotny napis i znajdowano zamiennik – głównie określenia przypominające o zdobyczach terytorialnych i słowa podkreślające cnoty cesarza Karakalli (*cognomina ex virtute*) i jego rodziców albo stosowano formułki takie, jak *Optimus fortissimisque principibus*[43] lub *fortissimo felicissimoque principi*[44] oraz wiele innych[45]. Jednak centrum państwa rzymskiego rządził się innymi prawami. Inaczej było w prowincji, szczególnie takiej jak Brytania, która, jak określa Nicola Terrenato, należała do „zewnętrznego" kręgu Cesarstwa Rzymskiego[46]. W odległej prowincji niektóre cesarskie polecenia nie musiały być gorliwie wypełniane. Stąd brały się błędy przy wykonywaniu martelacji.

Ponadto niedokładna rasura może świadczyć o niechlujstwie, braku kompetencji, a może nawet nieumiejętności czytania. Może to być przykład braku zaangażowania wykonującego martelację.

Rasura także nie musiała być dokładna. Wkraczamy tym samym w sferę epigrafiki symbolicznej, o której pisał John Bodel. Martelacja zawsze zostawia ślady na powierzchni kamienia lub innego materiału piśmienniczego i nie dawało się w pełni wymazać imienia „potępionego". Jego imię było usunięte, ale ślad pozostał, gdyż chodziło raczej o zademonstrowanie kary[47]. Był to rodzaj inskrypcji symbolicznej, mającej służyć upamiętnieniu zapomnienia. W procedurze *damnatio memoriae* bowiem nie chodziło

---

[42] Cass. Dio LXXVII 1, 3.

[43] CIL VI 1033 = ILS 425; R. Brilliant, *op. cit.*, s. 91; F. Krüpe, *op. cit.*, s. 227.

[44] CIL VI 1035 = ILS 426; D.E.L. Haynes, P.E.D. Hirst, *Porta Argentariorum*, Suppl. Paper, British School at Rome, London 1939, s. 3-13; M. Pallottino, *L'arco degli argentari*, Roma 1946, s. 32; A. Mastino, *op. cit.*, s. 68; F. Krüpe, *op. cit.*, s. 229.

[45] Więcej przykładów przytacza A. Mastino, *op. cit.*, s. 72-81.

[46] N. Terrenato, *Konsekwencje kulturowe podboju rzymskiego*, [w:] *Europa rzymska*, red. E. Bispham, Warszawa 2010, s. 278-312.

[47] J. Bodel, *Epigrafika i badacze antyku*, [w:] *Świadectwa epigraficzne. Historia starożytna w świetle inskrypcji*, red. J. Bodel, Poznań 2008, s. 23.

o „zniszczenie pamięci" o znienawidzonej osobie, ale o jej dyskredytację, aby ludzie pamiętali o niej źle[48].

Takie tablice, jak wcześniej omawiane, zachowały się także z powodów praktycznych jako materiał budowlany, który można ponownie wykorzystać. Przez pewien czas musiały one stać „na widoku" w celu podkreślenia rangi *damnatio memoriae*, a później podlegały swoistemu recyklingowi.

Na koniec dodam, że w Brytanii pamięć o Gecie (a także Sewerze i Karakalli) w dość kuriozalny sposób przetrwała Cesarstwo Rzymskie. W XI w. walijski kronikarz Geoffrey of Monmouth w swej The History of the Kings of Britain – *De gestis Britonum* albo *Historia Regum Britanniae*, wymienia legendarnych królów Brytanii, a wśród nich Getę i Basjana[49]. Co prawda historyk miesza fakty, uznając Basjana za pół-Bryta walczącego o władzę z bratem Getą, Rzymianinem. Geta jest w tej opowieści czarnym charakterem, a jego brat pozytywnym, co stoi w sprzeczności z przekazem historyków z epoki Sewerów. Niemniej średniowieczny przekaz upamiętnia obecność przedstawicieli dynastii na Wyspach Brytyjskich.

Głównym zadaniem niniejszego artykułu było przedstawienie sposobu, znaczenia i zasięgu procedury *damnatio memoriae* dokonanej na cesarzu Gecie w Brytanii. Artykuł ten jest też jednym z pierwszych elementów badań nad zagadnieniem *damnatio memoriae* i oddziaływania tej praktyki w prowincjach rzymskich. Kolejnym elementem moich prac będzie porównanie jej zasięgu, znalezienie podobieństw i różnic oraz oddziaływania na inne rzymskie prowincje.

Bibliografia

Źródła narracyjne, numizmatyczne i epigraficzne

BMC: Mattingly H., *Catalogue of the Coins of the Roman Empire in the British Museum*, V, London 1950.

CIL: *Corpus Inscriptionum Latinarum, consilio et auctoritate Academiae litterarum regiae Borussicae editum*, Berlin 1863-1986.

Dion Cassius, Roman History, tłum. E. Cary, London 1961; wyd. Polskie: *Kasjusz Dion, Historia rzymska. Księgi seweriańskie (LXXIII-LXXX)*, tłum. i oprac. K. Biały, Szczecin 2017.

Herodianus, Regnum post Marcum, wyd. C.M. Lucarini, München-Leipzig 2005; wyd. polskie: *Herodian, Historia cesarstwa rzymskiego*, tłum. L. Piotrowicz, wstęp J. Wolski, Wrocław 1963.

ILS: Dessau H., *Inscriptiones Latinae Selectae*, Berlin 1892-1916.

RIB: *The Roman Inscriptions of Britain*, red. R.G. Collingwood, R.P. Wright, Oxford 1965.

RIC: Mattingly H., Sydenham E.A., *The Imperial Roman Coinage*, IV, 1, London 1962.

[48] F. Krüpe, *op. cit.*, s. 252.

[49] Geoffrey of Monmouth, *Historia Regum Britanniae*, V 158.

Opracowania

Adams J.N., *The Latin of the New Vindolanda Tablets*, „Britannia" 2019, 50, s. 253-263.
Barbieri G., *L'albo senatorio da Settimio Severo a Carino (193-285)*, Roma 1952.
Birley A.R., *The African Emperor Septimius Severus*, London 1988.
Birley A.R., *The Roman Government of Britain*, Oxford 2005.
Bodel J., *Epigrafika i badacze antyku*, [w:] *Świadectwa epigraficzne. Historia starożytna w świetle inskrypcji*, red. J. Bodel, Poznań 2008, s. 1-58.
Brilliant R., *The Arch of Septimius Severus in the Roman Forum*, MAAR 29, Rome 1967.
Elliott S., *Septimius Severus in Scotland. The Northern Campaigns of the First Hammer of the Scots*, Barnsley 2020.
Hannestad N., *Roman Art and Imperial Policy*, Aarhus 1986.
Haynes D.E.L., Hirst P.E.D., *Porta Argentariorum*, Suppl. Paper, British School at Rome, London 1939.
Hodgson N., *The British Expedition of Septimius Severus*, „Britannia" 2014, 45, s. 31-51.
Janiszewska D., *Wojna domowa w Rzymie w latach 193-197*, Poznań 2010.
Janiszewska D., *Wyprawa cesarza Septymiusza Sewera do Brytanii w latach 208-211 w świetle źródeł historiograficznych i numizmatycznych*, „In Gremium" 2012, 6, s. 7-13.
Królczyk K., *„Propagatio Imperii". Cesarstwo Rzymskie a świat zewnętrzny w okresie rządów Septymiusza Sewera (193-211 r.)*, Poznań 2014.
Królczyk K., *Pomiędzy „damnatio memoriae" a „consecratio". Potępienie pamięci i ubóstwienie w walce politycznej w Rzymie w okresie Sewerów (193-235 po Chr.)*, [w:] *„Damnatio memoriae" w europejskiej kulturze politycznej*, red. R. Gałaj-Dempiak, D. Okoń, Szczecin 2011, s. 79-94.
Krüpe F., *Die „Damnatio memoriae". Über die Vernichtung von Erinnerung. Eine Fallstudie zu Publius Septimius Geta (189-211 n. Chr.)*, Gutenberg 2011.
Mann J.C., *The Division of Britain in A.D. 197*, „Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik" 1997, 119, s. 251-254.
Mastino A., *L'Erasione del nome di Geta dale iscrizioni nel quadro della propaganda politica alla corte di Caracalla*, „Annali delle Facoltà di Lettere Filosofia dell'Università di Cagliari" 1978-1979, nuova serie II 39, s. 47-81.
Okoń D., *Album senatorum* I, *Senatores ab Septimii Severi aetate usque ad Alexandrum Severum (193-235 AD)*, Szczecin 2017.
Pallottino M., *L'arco degli argentari*, Roma 1946.
Pflaum H.-G., *Les carrières procuratoriennes équestres sous le Haut-Empire Romain*, Paris 1960.
Sage M., *Septimius Severus and the Roman Army*, Yorkshire-Philadelphia 2020.
Salway P., *A History of Roman Britain*, Oxford 1997.
Snyder Ch.A., *Brytowie*, Warszawa 2015.
Syvänne I., *Emperor Septimius Severus. The Roman Hannibal*, Barnsley 2023.
Terrenato N., *Konsekwencje kulturowe podboju rzymskiego*, [w:] *Europa rzymska*, red. E. Bispham, Warszawa 2010, s. 278-312.
Varner E.R., *Mutilation and Transformation. „Damnatio Memoriae" and Roman Imperial Portraiture*, Leiden-Boston 2004.
Vittinghoff F., *Der Staatsfeind in der römischen Kaiserzeit, Untresuchungen zur „damnatio memoriae"*, Berlin 1936.
Wright R.P., *Roman Britain in 1960: I. Sites Explored: II. Inscriptions*, „The Journal of Roman Studies" 1961, 51, s. 157-198.

Indeks wykorzystanych w tekście inskrypcji

CIL III 10396; 10399; 10438.
CIL VI 1033 = ILS 425.
CIL VI 1035 = ILS 426.
RIB 1234 = ILS 2618.
RIB 185; 331; 1910; 896; 1276; 1462; 3348; 1978; 2266; 591; 1215; 722; 3215.

DAMNATIO MEMORIAE CESARZA GETY
W INSKRYPCJACH Z BRYTANII

Streszczenie

Głównym celem niniejszego artykułu jest przedstawienie sposobu, znaczenia i zasięgu procedury *damnatio memoriae* dokonanej na cesarzu Gecie w rzymskiej prowincji Brytania. Najważniejszym źródłem są inskrypcje z rzymskich fortów w północnej Brytanii, które powstały w latach poprzedzających wyprawę Septymiusza Sewera do Brytanii w latach 208-211, na których umieszczono, a następnie wymazano imię jego młodszego syna. Autorka artykułu próbuje odnaleźć „pamięć" o potępionym Gecie, analizując sposób wykonania martelacji na monumentach z rzymskiej prowincji, która jednocześnie leżała na peryferiach *Imperium Romanum*.
Słowa kluczowe: *damnatio memoriae*, Sewerowie, Geta, rzymska Brytania, inskrypcje

DAMNATIO MEMORIAE OF THE EMPEROR GETA
IN INSCRIPIONS FROM BRITAIN

Summary

Presented historical study is based mainly on epigraphic sources from Roman Britain from the period 202-212 AD. It focuses on the *damnation memoriae* of the younger son of the emperor Septimius Severus, Geta, whose name was erased from monuments erected in Roman forts in Britain. The author of this article attempts to reconstruct the image of inscriptions and the manner in which the destruction was carried out and also peruses for reestablishing the memory of damned *Caesar*.
Keywords: *damnation memoriae*, The Severans, emperor Geta, Roman Britain, inscriptions